

EXPLICITACE Z POHLEDU FUNKČNÍ PERSPEKTIVY VÝPOVĚDI A JEJÍ CELKOVÉ SÉMANTICKÉ VÝSTAVBY

Jitka Smičeková
Ostravská univerzita

jitka.smicekova@osu.cz

Resumé. V našem příspěvku se zabýváme problematikou explicitního jazykového vyjadřování v překladu francouzského textu do češtiny. Srovnáváme vybrané jazykové změny ve světle funkční perspektivy výpovědi a celkové sémantické výstavby francouzského originálu a jeho překladu. Uvádíme některé případy explicitace, které zasahují současně do několika jazykových plánů – lexikálního, morfologického, syntaktického a stylistického. Zabýváme se i změnami komplexnějšími v plánu významovém a výrazovém.

Klíčová slova. Systémové srovnání jazyků: francouzština a čeština. Výstavba textu. Formální a sémantická stránka jazykových struktur. Explicitace. Překlad.

Abstract. The Explicitness from the Viewpoint of the Functional Utterance Perspective and its Overall Semantic Construction. In our contribution we deal with the explicitness of the language expression in translations of French texts into Czech, namely from the viewpoints of the functional utterance perspective and the overall semantic construction of French originals and their translations. We analyse some cases of explicitness which concern simultaneously several language levels – lexical, morphological, syntactic and stylistic. We also study more complex changes on meaning and expression levels.

Key words. Systemic comparison of languages: French and Czech. Text construction. Formal and semantic side of language structures. Explicitness. Translation.

Úvodem

Protiklad explicitního a implicitního vyjadřování je potenciálně zakódován v každém jazyce a v každém textu, je úzce spjat s vyjadřováním myšlenek, znalostí a zkušeností v tom nejširším slova smyslu. V každém procesu komunikace autor textu/mluvčí vytváří svou výpověď a příjemce této výpovědi interpretuje její obsah, smysl a její komunikační a pragmatickou funkci. Využívá k tomu své vlastní jazykové a komunikativní kompetence tak, že si přijatou výpověď intuitivně převádí na úplné lokuční a pragmatické akty, tj. na explicitní větné formulace. Významnou úlohu v tomto procesu sehrává komunikační situace, neboť každá realizovaná výpověď je situačně zakotvená, a je tudíž zcela jedinečná. „Jedním z podstatných důsledků situační zakotvenosti výpovědi jsou různé modifikace úplných (explicitních) větných a souvětých struktur, na nichž jsou založeny“ (Grepel, Karlík, 1998: 389).

Proporcionálnost explicitního a implicitního vyjadřování závisí na míře znalostí a zkušeností, které společně sdílejí partneři komunikace. V praxi to obecně znamená, že každá nová informace by měla být vyjádřena explicitně.

Psaný text bývá komplexnější a často i explicitnější než text mluvený. Vyznačuje se vyšší mírou koheze a koherence a bývá výrazově sevřenější. Převládá v něm hutnost a úspornost projevu, kterých dosahujeme například kondenzací, polovětnými konstrukcemi, funkčními slovy, ale i vhodným slovosledem a mnoha dalšími relačními jazykovými prostředky. Odborný text je založen „...na přesnosti výpovědi o problematice daného vědního oboru a má své specifické znaky. K dosažení přesnosti a srozumitelnosti výkladu slouží vhodná výstavba vět a nadvětých celků, uplatnění logického principu v jejich výstavbě.

1. Funkční výpovědní perspektiva – francouzština a čeština

Z pohledu funkční výpovědní perspektivy zařazujeme mezi prostředky výstavby textu především slovosled, syntaktické konstrukce, lexikální a sémantické prostředky a kontext.

Při srovnávání francouzštiny a češtiny musíme konstatovat, že uvedené jazyky k výstavbě výpovědi používají zcela odlišné jazykové prostředky. Slovosled francouzštiny, stejně jako slovosled většiny evropských jazyků, respektuje toto pořadí: (1.) východisko výpovědi (téma) → (2.) jádro výpovědi (réma). Ve vztahu ke gramatické struktuře francouzské věty to tedy znamená, že podmět by měl být v převážné míře tematický a předmět rematický. Ale i francouzština může v zájmu funkční výpovědní perspektivy obvyklé pořadí modifikovat, a jak tvrdí J. Šabršula, „(...) vůbec se nelze ztotožnit s míněním, že by francouzština byla vůči funkční výpovědní perspektivě necitlivá. Používá tu různých prostředků, z nichž nejdůležitější je důraz (jeho krajním případem je elipsa nerematických prvků výpovědi)“ (1986: 362).

Zdůrazňování a vytýkání jednotlivých větných členů však není zvláštností francouzštiny. Najdeme je téměř ve všech evropských jazycích, avšak pro francouzštinu, jazyk s poměrně pevným slovosledem, jsou vytýkací konstrukce jedním z nutných výrazových prostředků umožňujících zdůraznění určité části výpovědi:

Cette fille, elle est adorable ! /Tato dívka, ta je skutečně rozkošná!
Cette fille est adorable. /Ta dívka je rozkošná.

Významnou úlohu zde sehrávají také některé lexikální prostředky:

Il y a un livre sur la table.
Le livre est (se trouve) sur la table.

V první větě se nová informace (réma) uvádí prezentativem „*il y a*“, ve druhé větě je rématem příslovečné určení „*sur la table*“. Taková změna konstrukce výpovědi si vyžaduje další modifikace, v uvedeném případě jde o modifikaci členu.

Český slovosled, s ohledem na daný jazykový systém, je slovosledem volným. Podle Mathesia, hlavním principem, podle kterého se určuje slovosled v češtině, je aktuální členění neboli „větná perspektiva“. Slovosled respektující pořadí (1.) východisko (téma) → (2.) jádro (réma) je slovosled objektivní (normální, nepříznakový, neemotivní), zatímco slovosled (1.) jádro → (2.) východisko je slovosled subjektivní (mimořádný, příznakový, emotivní). Mathesius¹ srovnáváním anglického a českého slovosledu došel k názoru, že angličtina je méně citlivá k aktuálnímu členění větnému než čeština, protože při uspořádání věty dává přednost principu gramatickému² před principem aktuálního členění větného. Ověření tohoto názoru dalo následně vznik ucelené teorii funkční perspektivy větné, jak ji v průběhu druhé poloviny 20. století formuloval J. Firbas³.

Z pohledu funkční výpovědní perspektivy a v souvislosti s explicitním/implicitním vyjadřováním můžeme konstatovat, že tematická část výpovědi může být za určitých podmínek (např. využití kontextu) vyjádřena implicitně, kdežto v části rematické, která přináší zcela novou informaci, očekáváme vyjádření přesné, srozumitelné, a tedy explicitní.

¹ V. Mathesius (1942: 181-190, 302-307)

² Podobně je tomu ve francouzštině (pozn. autorky).

³ Cit. In: *Encyklopedický slovník češtiny* (2002: 150).

2. Explicitní/implicitní vyjadřování a překlad

Explicitace patří mezi kreativní překladatelské postupy. Při zkoumání explicitního/implicitního vyjadřování v překladu vycházíme z teze Jana Šabršuly, který tvrdí, že „znakové systémy různých jazyků se od sebe liší na rovině výrazové, liší se od sebe funkčním uspořádáním znaků (jejich hodnotou, místem v poli) i denotačními okruhy. Přesto však je v podstatě možno jimi vyjádřit totéž, designovat stejné předměty, vyjádřit stejné myšlenky“ (1974: 215).

Analýzou příkladů vybraných z francouzských odborných textů, které srovnáváme s jejich českými překlady⁴, chceme přispět k potvrzení teze, podle níž je možné vhodným výběrem výrazových prostředků ve výchozím a v cílovém jazyce dosáhnout stejné designace. Analýza je zaměřena na rozbor jazykových prostředků, které se podílejí na explicitním vyjádření výpovědi. Systémové jazykové modifikace zkoumáme z pohledu funkční perspektivy výpovědi a celkové sémantické výstavby francouzského originálu a jeho překladu. Všímáme si i dalších případů explicitace zasahujících současně do několika jazykových plánů – lexikálního, morfologického, syntaktického a stylistického, a zabýváme se i změnami komplexnějšími v plánu významovém a výrazovém.

U změn, které vedou k explicitnosti jazykového vyjadřování, nás zajímají textové strategie a změny, které si následně vyžadují další formální a obsahovou reorganizaci textu. Všímáme si transformací povinných i transformací fakultativního charakteru, jež vznikají subjektivní volbou překladatele nebo vyplývají spíše z preferencí samotného systému cílového jazyka.

3. Analýza explicitního/implicitního vyjadřování: originál a překlad

Z našeho korpusu odborných paralelních textů jsme vybrali 21 příkladů, prostřednictvím kterých se pokusíme ukázat nejčastější typy explicitací, jež označujeme v textu znakem (+).

V prvním příkladě slovosled francouzské věty sleduje běžnou gramatickou stavbu, kde podmět je částí tematickou a předmět, který je nositelem nové informace, částí rematickou. I když v českém překladu došlo k některým změnám z hlediska linearity, k transpozicím a také k explicitaci (*le langage*/schopnost mluvit), réma najdeme, jak je pro češtinu obvyklé v nepříznakových větách, na konci výpovědi.

(1) *Certes, le langage a d'autres fonctions en plus de la communication.*
Kromě komunikace má schopnost mluvit⁵ zajisté ještě další funkce. (III/658)

Dva další příklady jsou dokladem toho, že v odborných textech bývá struktura originálního textu často téměř identická se strukturou textu překladu. Texty poskytují několik příkladů rozdílů sémantické výstavby textu. Explicitní vyjádření v případě překladu slovního spojení *l'existence de la traduction* /„existence překladatelské činnosti“ překladatel zvolil pravděpodobně z důvodu, že v češtině termín „překlad“ označuje nejen překladatelskou činnost, ale i výsledek této činnosti. Francouzské *constitue le scandale* má v daném kontextu

⁴ G. Mounin (1976), *Linguistique et traduction*, Bruxelles: Dessart et Mardaga (éds.), G. Mounin (1999), *Teoretické problémy překladu*, Praha: Karolinum, Nakladatelství Univerzity Karlovy (přel. Milada Hanáková).

H. Walter (1988), *Le français dans tous les sens*, Paris: Robert Laffont, S. A., A. Walter (1993), *Francouzština známá a neznámá*, Praha: Jan Kancelberger (přel. Marie Dohalská, Olga Schulzová).

C. Hagège (1996), *L'homme de paroles*, Paris: Librairie Arthème Fayard, C. Hagège (1998), *Člověk a řeč*, Praha: Karolinum, Nakladatelství Univerzity Karlovy (přel. Milada Hanáková).

⁵ Snaha o explicitaci, upřesnění výpovědi v tomto případě spíše chybně posouvá její smysl.

silně expresivní zabarvení, které překladatel zmírnil konkretizací/explikací – „cosi nepatřičného, zkrátka skandál“. V další větě však již volí, shodně s francouzským originálem, jednoslovné pojmenování „skandál“, což dokládá, že snaha překladatele o zajištění dostatečné srozumitelnosti textu je faktorem značně subjektivním.

(2) *On pourrait dire que l'existence de la traduction constitue le scandale de la linguistique contemporaine. Jusqu'ici l'examen de ce scandale a toujours été plus ou moins rejeté.*

Dalo by se téměř říci, že existence překladatelské činnosti je pro současnou jazykovědu cosi nepatřičného, zkrátka skandál. Až dosud bylo zkoumání tohoto skandálu vždy více či méně zavržováno. (I/113)

Toute la langue du corpus en question, théoriquement, se trouverait décrite par l'inventaire de toutes les distributions de tous les éléments isolés, les uns par rapport aux autres.

Celý jazyk daného korpusu by mohl být teoreticky popsán prostřednictvím výčtu všech distribucí všech izolovaných prvků, kteřé dáme do vzájemného vztahu.⁶ (I/523)

V jiných případech, kdy bychom naopak přímo očekávali explicitní vyjádření, toto chybí. I když předpokládáme, že každý odborník-translatolog se již setkal s odborným časopisem *Babel*, redukce textu v tomto případě může být spíše překvapivá, podobně jako vynechání částice „jen“ (sedmkrát či osmkrát) v překladu omezovacího výrazu *ne... que*.

(3) *Jusqu'ici, dans la bibliographie internationale de la traduction, publiée par la revue Babel [...], la notion d'une étude théorique de l'opération de traduction n'était apparue avant 1952 que sept ou huit fois.*

Až doposud se v mezinárodní překladatelské bibliografii, zveřejňované v Babelu [...], pojem teoretického studia překladové operace objevil do roku 1952 sedmkrát či osmkrát. (I/183)

Další příklad dokazuje, že částí tematickou může být celá věta. Funkční výpovědní perspektiva v obou jazycích je z hlediska linearitity stejná. Francouzský text využívá ve spojení se slovesem omezovací výraz *ne... que*, což je v češtině vyjádřeno větou kladnou: *ne reconnaissent... que* / „považují pouze“. Taková transformace záporné francouzské věty je poměrně frekventovaná.

(4) *Ceux qui s'en tiennent là ne reconnaissent comme universelles que les propriétés attachées à la notion même de langue.*

Ti, kteří se drží takového pojetí (+), považují za univerzálie pouze vlastnosti spojené se samotným pojmem „jazyk“. (III/98)

I když český překlad (5) využívá zcela jiných syntaktických vazeb a struktur (určité sloveso → substantivum, infinitivní vazba → substantivum, vynechání vsuvky), a je sevnější a kondenzovanější než originální text, funkční výpovědní perspektiva zůstává stejná.

(5) *Ce qui intéresse les deux linguistes, c'est que l'étude du bilinguisme – outre que celui-ci est une réalité linguistique – est un moyen particulier de vérifier l'existence et de jeu des structures dans les langues⁷.*

Zájem obou jazykovědců vzbuzuje fakt, že studium bilingvismu jako jazykové reality je zvláštním prostředkem k ověření existence a fungování jazykových struktur. (I/177)

Explicitní viceslovné vyjádření a explikace (*bilinguisme total* / „úplný, stoprocentní bilingvismus“) souvisí se sémantickými preferencemi cílového jazyka.

⁶ Odlišný způsob vyjádření v tomto případě vyplývá z faktu, který bychom mohli nazvat „odlišným duchem jazyka“.

⁷ Francouzština má v oblibě metaforické vyjadřování.

(6) *On peut aller jusqu'à se demander⁸ s'il existe un bilinguisme total [...].*
 Můžeme se dokonce ptát, existuje-li úplný, stoprocentní⁹ bilingvismus. (I/67)

Explicitace určitého členu zvyšuje stupeň koheze a koherence textu a naznačuje, že objektem výpovědi je jev, se kterým jsme se již seznámili v předcházející části textu. Další příklad explicitace souvisí se stylistickými preferencemi češtiny: *en prose comme en poésie* / „společných jak próze, tak poezii“.

(7) *Il suffit de satisfaire aux exigences qu'implique cet accueil, telles qu'on vient de les rappeler. A quoi tiennent alors les obstacles? A deux types de différences, en prose comme en poésie.*

Stačí, když se dostojí požadavkům na takový přesun kladeným, jak jsme je právě naznačili. V čem tedy spočívají známé (+) překážky? Ve dvou typech rozdílů, společných (+) jak próze, tak poezii. (III/132-2)

Český text (8) vykazuje výrazné známky explicitnosti. Syntaktickou přestavbou a rozvolněním francouzské sevřené struktury vzniká text koherentnější a dostatečně srozumitelný. Některé z explicitací jsou fakultativní (*souvent* / „často se stává“, *les langues différent* / „mluví lidé různými jazyky“, *celle du voisin* / „jazyku svého souseda“), jiné vyplývají z preferencí cílového jazyka (např. explicitace často užívaného francouzského ukazovacího substitutu *celle*).

8) *Souvent, sur de tout petits espaces, d'un village à l'autre, à dix ou quinze kilomètres de distance, les langues différent, qu'elles aient ou non à l'origine des liens génétiques, et si chacun n'apprend pas celle du voisin, les relations restent de surdité.*

Často se stává (+), že na docela malém prostoru, ve dvou sousedních (+) vesnicích vzdálených deset až patnáct kilometrů, mluví lidé různými jazyky (+), ať už geneticky příbuznými či nikoliv. Pokud se každý obyvatel (+) nenaučí zároveň jazyku (+) svého (+) souseda, vzájemně (+) vztahy zůstanou na úrovni komunikace (+) hluchých. (III/84)

Slovosled první české věty (9) zcela kopíruje originální text. Explicitní vyjádření (přivlastňovací zájmeno „jejich“, modální částice „spíše“ a adverbium „patrně“) zvýrazňuje návaznost jednotlivých částí věty a zvyšuje míru koheze a koherence.

(9) *Nous pouvons dire qu'en règle générale, il y a une certaine quantité d'influences réciproques, et que la séparation nette est l'exception. Cette dernière semble exiger de la part du locuteur bilingue [...]*

Můžeme říci, že všeobecně vzato existuje jisté množství vzájemných vlivů, a že jejich (+) jasné oddělování je spíše (+) výjimkou. Od bilingvního mluvčího totiž patrně vyžaduje [...] (I/49)

Explicitace zde (10) vychází z faktu, že francouzská číslovka *une* často implikuje nejen numerativnost, ale i výlučnost.

(10) *La faculté de langage est une.*

Schopnost mluvit je pouze jedna. (III/94)

Další příklad (11) ukazuje, že francouzština preferuje metaforická přirovnání k profesím, kdežto v českém textu je pro upřesnění ideového záměru autora explicitována činnost této profese (*le mime* → „imitovat“, *le polyglotte* → „lehce se učit jazykům“, *le traducteur-écrivain* → „se stylistickými vlohami nezbytnými pro překladatele“), čímž

⁸ Explicitační formulace uvnitř jazyka (amplifikace) je převedena pomocí modálního slovesa a příslovce „dokonce“.

⁹ Snaha překladatele o pochopení textu v tomto případě vyústila do redundantního vyjádření: francouzské adjektivum «total» považujeme za internacionalismus (v češtině: totální, totalita apod.)

dochází k významovému posunu. Připomeňme, že víceslovná vyjádření bývají zpravidla explicitnější a rozšiřují rozsah cílového textu.

(11) *Si l'on ajoute, comme le fait Cary, que l'interprétation consécutive et surtout la simultanée, relèvent autant, sinon plus, des dons du mime et de l'orateur que de ceux du polyglotte et du traducteur-écrivain, force est d'admettre avec lui qu'il est difficile d'enclorre tous les faits de traduction dans une définition qui soit exhaustive et qui relève exclusivement de la linguistique.*

Dodáme-li spolu s Carym, že konsekutivní a zejména simultánní tlumočení má možná více co do činění s řečnickým nadáním a s nadáním imitovat než s talentem lehce se učit jazykům a se stylistickými vlohami nezbytnými pro překladatele, budeme muset spolu s ním připustit, že je obtížné uzavřít vše, co se týká překladu, do jediné vyčerpávající definice, vycházející výlučně z lingvistiky. (I/225)

Případy, kdy kladná francouzská slovesná vazba, podobně jako v našem případě *il faudra renoncer*, je do češtiny převedena zápornou výpovědí „nebude možné překládat“, bývají méně časté.

(12) *[...] il faudra renoncer à traduire en français, en anglais ou en espagnol les morphèmes de classes, c'est-à-dire les éléments obligatoirement affixés, dans de nombreuses langues, soit au groupe nominal, soit au groupe verbal [...].*

[...] nebude možné do francouzštiny, angličtiny či španělštiny překládat klasifikační morfémy, ti¹⁰ prvky, které se v řadě jazyků povinně váží jako přípony buď ke jmenným tvarům nebo k útvarům slovesným¹¹[...]. (III/144)

V textové struktuře českého překladu (13) se projevuje výrazná tendence k explicitaci jednotlivých jevů i jejich vzájemných vztahů, čímž se text stává koherentnějším. Infinitivní předložkové vazby a eliptické formy způsobují, že francouzský text je výrazně sevřenější.

(13) *La seconde réaction accueille volontiers la diversité, délectable aliment de la curiosité envers l'autre. Mais que ce soit pour en gémir ou pour s'en féliciter, presque tous sont frappés par ce foisonnement, et bien peu, sans doute, y demeurent indifférents.*

Druhá reakce přijímá různost jazyků (+) s uspokojením a vidí v ní (+) slastné povzbuzení zvědavosti k jinému jazyku (+). Bez ohledu na to, zda je různost jazyků (+) předmětem nárku nebo jásání, je téměř každý tímto bujením ohromen a je jen málo těch, jimž je lhostejné. (III/83)

I v obou dalších spojeních (14) jde o explicitaci: *grande conférence* = velká konference, tj. významná konference. Ve spojení *dans toute leur complexité* je v překladu komplexnost, ucelenost problematiky sémanticky posunuta dále, až do „složitosti“, která s touto komplexností pravděpodobně souvisí.

(14) *C'est la position d'Edmond Cary, dont les arguments méritent d'être pesés [...] jusqu'à l'interprétation simultanée dans les grandes conférences internationales. Selon lui, la thèse de Fédorov et de Vinay « résiste mal à l'épreuve des faits ». La traduction, quand on en recense tous les aspects, dans toute leur complexité, ne paraît réductible à l'unité d'une définition scientifique entièrement justiciable de la linguistique.*

Pozornosti zasluhují zejména argumenty Edmonda Caryho [...] až po simultánní tlumočení na významných mezinárodních konferencích. Podle něj teze, které zastává Fjodorov a Vinay, „nemohou obstát ve zkoušce faktů“. Po sečtení všech aspektů překladu v jejich složitosti nelze tuto činnost patrně zredukovat na jednotku vědecké definice, omezené pouze na lingvistiku. (I/207)

Zvýšení srozumitelnosti a komplexnosti textu je cílem i u dalších případů explicitace

¹⁰ Použitá zkratka je fakultativní, jde tedy o stylistický rozdíl.

¹¹ Sic! – nepřesný překlad.

(15): tázací zájmeno s určitým slovesem *quelle est* je sémanticky posíleno jednak částicí „tedy“, jednak plnovýznamovějším a explicitnějším slovesem „vypadat“. Podobně předložkové spojení *pour Saussure* je v češtině explicitováno do spojení „ze Saussurova hlediska“. V uvedeném textu nacházíme také explikaci *le sens du mot redouter*/význam slova *redouter* „obávat se“, transpozici francouzského příslovečného určení způsobu vyjádřeného předložkovým spojením substantiva do české vedlejší věty („...inventář, k němuž se slova prostě připočtou) a diluci francouzského syntetického adjektiva *interdépendantes* do analytičtějšího a explicitnějšího spojení „jsou na sobě vzájemně závislá“.

(15) Quelle est donc cette opération complexe (qui seule révélerait l'ampleur et l'essence du fait linguistique), au moyen de quoi le sens s'associe au mot, le signifié au signifiant? Pour Saussure le sens d'un mot dépend étroitement de l'existence ou de l'inexistence de tous les autres mots qui touchent ou peuvent toucher la réalité désignée par ce mot : le sens du mot « redouter » se voit délimité par l'existence d'autres mots tels que « craindre, avoir peur », etc., dont l'ensemble forme, non pas un inventaire par addition, mais un système, c'est-à-dire une espèce de filet dont toutes les mailles sémantiques sont interdépendantes. Jak tedy vypadá tato složitá operace (jediná, která může odhalit plnou šíři a podstatu jazykového faktu), jejímž prostřednictvím se význam spojuje se slovem, signifikát (označované) se signifikantem (označujícím)? Ze Saussurova hlediska význam slova (sens) přímo závisí na existenci či neexistenci všech ostatních slov, která se týkají, nebo se mohou týkat, skutečnosti tímto slovem označované: význam slova redouter „obávat se“ je vymezen existencí jiných slov, takových, jako např. craindre, avoir peur atd., jejichž úhrn tvoří nikoliv inventář, k němuž se slova prostě připočtou, ale systém, tj. jakýsi druh sítě, jejíž všechna sémantická oka jsou na sobě vzájemně závislá. (I/337)

Mezi syntaktickými transpozicemi je silně zastoupena permutace pasiva a aktiva. V našem případě k této transpozici přistupuje ještě synekdocha: ve francouzštině je vyjádřen rezultat činnosti, avšak v češtině samotná činnost.

(16) La traduction, comme phénomène et comme problème distinct de langage, est passée sous silence.
O překladu jako jevu a jako zřetelnému problému jazyka se všeobecně (+) mlčí. (I/158)

Předložková infinitivní vazba *à se servir* je převedena do češtiny vedlejší větou s explicitním navázáním pro zvýšení koheze textu. Slovesu *se servir* odpovídá významově plnější a přesnější sloveso „řídít se“.

(17) La difficulté d'établir des universaux du lexique conduit à se servir, comme en syntaxe, des critères généraux.
Problémy, provázající (+) stanovení lexikálních univerzálií, vedou k tomu, že se podobně (+) jako v syntaxi řídíme obecnými kritérii. (III/543)

Analytičtější předložková vazba substantiva *avec raison* odpovídá českému příslovci „správně“. To však neznamená, že vyššímu počtu výrazových jednotek ve francouzštině automaticky odpovídá vyšší počet noémů. Privlastňovací zájmeno „všechny své operace“ je v češtině redundantní a vzniklo kalkováním. Obecnější francouzský termín *opérations de transfert* je v češtině konkretizován – „překladové operace“, což také můžeme považovat za explicitaci.

(18) Vinay et Darbelnet soulignent, avec raison, que « le traducteur [...] part du sens et effectue toutes ses opérations de transfert à l'intérieur du domaine sémantique ».
Vinay et Darbelnet správně zdůrazňují, „že překladatel [...] vychází ze smyslu a provádí všechny své překladové operace uvnitř významové čili sémantické oblasti“. (I/285)

Vedle rozvolnění nominální struktury a participiální vazby v textu, v zájmu dosažení vyššího stupně jeho srozumitelnosti, můžeme opět konstatovat snahu překladatele o „dovysvětlení“: *le Cours* → „základní Saussurovo dílo“.

(19) *Martinet, plus de quarante ans après Saussure, estime encore utile de combattre cette notion de langue-répertoire, comme il la nomme, déjà dénoncée par le Cours.*

Martinet považuje za užitečné bojovat s chápáním jazyka jako repertoáru slov (+), jak tomu říká, ještě více než čtyřicet let po Saussurovi, i když takové chápání bylo výslovně (+) odmítnuto už v základním Saussurově díle (+). (I/296)

Ve výstavbě textu dalších dvou příkladů pozorujeme také snahu o dosažení explicitnější výpovědi. Analytičtější slovesné spojení „je stále“ (transpozice) odpovídá sémanticky jednoduchému slovesnému tvaru *reste*. Propojením dvou vět (21) explicitační spojkou se podařilo zajistit vyšší stupeň sevřenosti a koherence textu.

(20) *Mais ce n'est pas, dans la pratique une figure d'évidence, et le cas de l'hébreu reste exceptionnel.*

Není to však v praxi samozřejmé a v tomto smyslu (+) je případ hebrejštiny stále ojedinělý. (III/64)

(21) *Et pourtant, malgré l'extinction des unes et l'inaccessibilité des autres, l'inventaire des langues dans leur diversité demeure immense. La thèse de la diversité originelle reçoit ici quelque renfort. Elle s'accorde mieux que celle d'une unité première avec l'extrême richesse que l'on observe.*

I přes zánik jedněch a nedostupnost jiných však zůstává rozmanitost existujících (+) jazyků nesmírná. Tezi o původní rozličnosti se tak dostává jisté podpory, neboť (+) ji lze s mimořádným bohatstvím jazyků skloubit lépe než tvrzení o původní jazykové jednotě. (III/67)

4. Závěr

Problematika explicitace a funkční větné perspektivy úzce souvisí se samotnou podstatou odborného textu, tj. textu, jenž je založen na přesnosti autorovy výpovědi o reálném světě. Styl odborný se od ostatních stylů odlišuje právě tendencí k explicitnosti vyjadřování. Příklady z našeho jazykového korpusu potvrzují, že v odborných textech se uplatňuje objektivní slovosled a častá jsou složitá souvětí. Snaha o úplnost výpovědi vede k vysoké frekvenci spojovacích prostředků, ukazovacích zájmen, částic, příslovcí a upřesňujících výrazů, které zvyšují stupeň koheze a koherence textu. Překladatel, ve snaze o dosažení co nejvyššího stupně přesnosti a srozumitelnosti textu, pokud to systém cílového jazyka dovoluje, často kopíruje strukturu věty originálu. Explicituje důležité části textu a vysvětluje ty jevy, které považuje v kulturním prostředí cílového jazyka za zásadní. Projevy explicitace můžeme pozorovat nejen na úrovni morfosyntaktické, lexikální, stylistické, ale i v komplexnějším plánu významovém a výrazovém. Uvedené příklady dokazují, že vhodným výběrem výrazových prostředků je možné dosáhnout ve výchozím a cílovém jazyce stejné designace.

Bibliografie

- DUBSKÝ, J. (1980), "Porovnávací stylistika a odborný překlad", In: *AUC Philologica 4-5, Slavica Pragensia XXIII*, Praha, 261-267.
- Encyklopedický slovník češtiny* (2002), Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- FOURQUET, J. (1972), "La traduction vue d'une théorie du langage", In: *Langages*, n° 28. Paris: Larousse, 64-69.
- GARNIER, G. (1985), *Linguistique et traduction. Éléments de systématique verbale comparée du français et de l'anglais*, Caen: Paradigme.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1998), *Skladba češtiny*, Olomouc: Votobia.
- GROMOVÁ, E. (1996), *Interpretácia v procese prekladu*, Nitra: Vysoká škola pedagogická.
- HRDLÍČKA, M., jr. (1989), *Překlad jako komunikační akt*, Praha.
- KLEIBER, G. (1999), *Problèmes de sémantique. La polysémie en question*, Paris: Presses Universitaires du Septentrion.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C. (1998), *L'implicite*, Paris: Armand Colin.
- KUFNEROVÁ, Z., POLÁČKOVÁ, M. et alii (2003), *Překládání a čeština*, Praha: Nakladatelství H & H Vyšehradská.
- KUFNEROVÁ, Z. (2009), *Čtení o překládání*, Praha: Nakladatelství H&H Vyšehradská.
- LEDERER, M. (2001), "Implicite et explicite", In: *Interpréter pour traduire*, Paris: Didier Érudition.
- LEVÝ, J. (1998), *Umění překladu*, Praha: Ivo Železný.
- MATHESIUS, V. (1942), "Ze srovnávacích studií slovosledných", In: *ČMF*, 28, 1942, 181-190, 302-307.
- MOUNIN, G. (1976), *Linguistique et traduction*, Bruxelles: Dessart et Mardaga (éds.).
- POPOVIČ, A. (1983), *Originál/preklad*. Bratislava: Tatran.
- SMIČEKOVÁ, J. (2005), "Explicite et implicite en traduction: langue et culture", In: *Dialogue des Cultures : interprétation et traduction. Actes du Colloque international du 3 au 5 novembre 2005*, Prague : Université Charles, Institut de Translatologie, 186 - 203.
- SMIČEKOVÁ, J. (2006), "Explicitnost vyjadřování v překladu", In: *Pocta Evě Mrhačové. K životnímu jubileu doc. PhDr. Evy Mrhačové, CSc., děkanky FF OU*, Ostrava : Filozofická fakulta OU v Ostravě, 199-213.
- SMIČEKOVÁ, J. (2007), "Konkurenční vztah explicitnosti a implicitnosti vyjadřování v překladu", In: *Translatologica Ostraviensia II. Sborník z konference „Den s překladem“*, Filozofická fakulta OU Ostrava, Ostrava: FF OU, 43-52.
- STEINER, G. (1978), *Après Babel : une poétique du livre et de la traduction*, Paris: Albin Michel.
- ŠABRŠULA, J. (1974), "Redundance a ekonomie v češtině a ve francouzštině", In: *Acta Universitatis XVII. novembris Pragensis*, n°4. Sborník statí o jazyce a překládání, Praha: Univerzita 17. listopadu, 186-209.
- ŠABRŠULA, J. (1985), *Substitution, représentation, diaphore*. Acta Universitatis Carolinae Philologica, Monographia LXXXI-1980, Praha: Univerzita Karlova.
- ŠABRŠULA, J. (1990), *Problèmes de la stylistique comparée du français et du tchèque*, Praha: Univerzita Karlova.
- ŠABRŠULA, J. (2000), *Teorie a praxe překladu*, Ostrava: Ostravská univerzita.
- VINAY, J.-P. – DARBELNET, J. (1977), *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris: Didier.

Jazykový korpus:

HAGEGE, C. (1996), *L'homme de paroles*, Paris: Librairie Arthème Fayard.

HAGEGE, C. (1998), *Člověk a řeč*, Praha: Karolinum, Nakladatelství Univerzity Karlovy (přel. Milada Hanáková).

MOUNIN, G. (1976), *Linguistique et traduction*, Bruxelles: Dessart et Mardaga (éds.),

MOUNIN, G. (1999), *Teoretické problémy překladu*. Praha: Karolinum, Nakladatelství Univerzity Karlovy (přel. Milada Hanáková).

WALTER, H. (1988), *Le français dans tous les sens*, Paris: Robert Laffont, S. A.

WALTER, H. (1993), *Francouzština známá a neznámá*, Praha: Jan Kancelberger (přel. Marie Dohalská, Olga Schulzová).

Jitka Smičeková
Katedra romanistiky
Filozofická fakulta
Ostravská univerzita v Ostravě
Reální 5
CZ-701 03 Ostrava
Česká republika